

Het landhuis Elswout.

Elswout, lustoord der natuur en cultuur

In 1750 telde ons land zo'n 5.000 buitenplaatsen, waarvan er 550 zijn overgebleven. Eén van deze buitenplaatsen is Elswout in Overveen. Sinds 1970 is deze buitenplaats eigendom van Staatsbosbeheer en maakt deel uit van het Nationaal Park Zuid-Kennemerland. Het landhuis is in particulier bezit en op Elswout staan veel bijzondere monumenten, zoals een modelboerderij, dienstwoningen, een blokhut, tuinhuisjes, koetshuizen, een ijskelder en een aardappelkelder, waarin nu theater Elswout is gevestigd. Vooral de orangerie met haar grote glazen koepels is beeldbepalend.

tekst en afbeeldingen **LUCAS VAN DER HOEVEN**

De orangerie is een echte blikvanger.

Lustoord

“Ook destijds konden alleen puissant rijke Nederlanders zich tuinparken veroorloven. Dit lustoord is al vier eeuwen oud”, vertelt Joost van der Linden, adviseur Landschap en Cultuurhistorie bij Staatsbosbeheer. “In de zestiende en zeventiende eeuw diende het perceel als zandafgraving voor de stedenbouw in Haarlem en Amsterdam. Daardoor ontstonden de flinke hoogteverschillen in ons park. Ook werden er kanaaltjes gegraven, zodat het zand met smalle boten kon worden afgevoerd. In vier eeuwen tijd heeft het landgoed dertien eigenaren gekend. Daaronder bevonden zich kooplieden, regenten en burgemeesters”. Carl Jansz. du Moulin begon in 1633 met de bouw van een landhuis met het geld dat hij in zijn handel met Rusland had verdiend. Waarschijnlijk ontwierp Jacob van Campen het oorspronkelijke huis in Hollands classicistische stijl. Hierna ging het bezit over naar de familie Marselis, die het huis liet afbouwen en de tuinen liet aanleggen.

Uit de zeventiende eeuw dateren nog de oudste originele gebouwen, zoals het poortgebouw en de koetshuizen. Het huidige landhuis, de orangerie en modelboerderij werden ontworpen door Constantijn Muysken in de negentiende eeuw. Muysken verwerkte in zijn ontwerp allerlei verschillende bouwstijlen. Zijn belangrijkste inspiratiebron vormden de zestiende-eeuwse villa's buiten Rome. De laatste particuliere eigenaar was de bankiersfamilie Borski. In de negentiende eeuw was Johanna Borski één van de

rijkste vrouwen in Nederland. Uit haar tijd stammen de vele kleine folly's en bruggen op de buitenplaats. Sinds 1884 maakt Elswout onderdeel uit van het ernaast gelegen park Duinlust, dat eigendom was van Borski's oudste dochter J.J. van der Vliet-Borski.

Gedurende de Tweede Wereldoorlog betrok de Duitse bezetter het hoofdgebouw. Daarna werd dit lange tijd verhuurd aan het Jac. P. Thijsse Lyceum en een landbouwschool. Vervolgens bleef het enige jaren onbewoond. In 1958 droeg de familie Borski het park over aan de gemeente Bloemendaal, die het vervolgens aan Staatsbosbeheer verkocht. In 1992 werd het een Rijksmonument. “Elk van de dertien eigenaren verfraaide de bezitting met nieuwe aanplant”, zo vervolgt Joost van der Linden. “Sinds 1633 veranderde met de wisseling van de eigenaren ook de stijl van de tuinaanleg. Zo was aanvankelijk de Hollands classicistische geometrische stijl populair, terwijl later de landschapstijl met slingerpaadjes in de mode kwam.”

Drie zones

“De particuliere tuin veranderde dus in een openbaar toegankelijk park”, vervolgt Christine Meeusen, locatiemanager van de buitenplaats. Zij draagt zorg voor het onderhoud van de monumenten en de toekomstige ontwikkeling door Staatsbosbeheer. “Jaarlijks bezoeken zo'n 100.000 mensen ons 85 hectare grote park, dat is verdeeld in drie zones. De eerste zone omvat de zaken die de meeste 'reuring' geven, zoals de modelboerderij, werkschuur, theater

en parkeerplaats. De tweede zone is het ‘hart van de buitenplaats’, waartoe de hertenbaan, de koetshuizen, Orangerie en het landhuis behoren, met rechte en goed onderhouden wandelpaden. Tenslotte bestaat de rest van het Elswout uit bos, weilanden, kronkelige wandelpaden, sloten en vijvers.” In het bos leven eekhoorns, reeën, vleermuizen en zelfs boommarters. Er nestelen vogels zoals de grote bonte specht, buizerd en bosuil. Ook komen er in Elshout zo’n 500 soorten paddenstoelen, tongvarens en 250 verschillende (korst-)mossen voor. Stinsenplanten zoals krokussen, narcissen, wilde boshyacinten en Italiaanse aronskelken dragen met nog 50 andere plantensoorten bij aan een rijkgeschakeerde fauna. Als onderdeel van het Nationaal Park Zuid-Kennemerland, met Natura 2000-status, maakt Elswout deel uit van het Europese beschermde natuurnetwerk.

Op Elswout is ook het theater van Wijnand Stomp gevestigd. Hij treedt daar regelmatig op met jeugdtheatershows over de spin Anansi. Stomp betreft zijn publiek bij zijn spel en door verhalen te vertellen uit andere werelden laat hij toeschouwers zich realiseren dat culturen hun bewustzijn bepalen. Via de zeventiende-eeuwse slaventransporten verspreide de traditie van het verhalen vertellen zich over West-Afrika, het Caribisch gebied en over Noord- en Zuid-Amerika. De spin Anansi en zijn avonturen zijn inmiddels bekend over heel Nederland. In het Nederlands Openluchtmuseum in Arnhem staat een Anansiboom, waar ervaren vertellers, opgeleid door Wijnand Stomp, de verhalen over de slimme spin vertellen aan bezoekers aldaar.

Huiskamer en vrijwilligers

“Staatsbosbeheer stelde een visie op voor de toekomst van Elshout”, legt Christine Meeusen uit. “Het doel is Elswout een gastvrije, culturele buitenplaats te laten zijn. Hierbij krijgen alle leegstaande gebouwen weer een nieuwe bestemming. De opbrengsten uit de verhuur komen dan ten goede aan het beheer en onderhoud van deze buitenplaats en haar natuur. Daarmee kunnen wij extra investeringen doen, zoals in het herstel van de moshellingen, botanisch graslandbeheer en een educatief programma.” Het oostelijk koetshuis krijgt dan de functie van ‘huiskamer van Elswout’. Daarin wordt de geschiedenis van Elswout getoond en het dient als startpunt voor excursies.

Op de buitenplaats zijn veel folly's en bruggen aangelegd.

Een priiel op het landgoed Elswout.

Heel positief en belangrijk is de inbreng van zo’n 60 vrijwilligers. Zij helpen Staatsbosbeheer mee met de zorg, het beheer en onderhoud van de buitenplaats. Daarnaast zijn er gastheren en -dames, en gidsen die rondleidingen geven. Hartverwarmend was de crowdfunding-actie nadat in 2023 zomerstorm Polly veel bomen had omgeblazen. Binnen een week werd €25.000 ingezameld om de wandelpaden vrij te maken van stormhout en Elswout weer veilig toegankelijk te maken voor publiek.

Over de auteur:

LUCAS VAN DER HOEVEN is freelance journalist en correspondent van Erfgoed Magazine.